ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

Збірник наукових праць

Кам'янець-Подільського
національного університету імені Івана Огієнка,
Інституту психології ім. Г.С.Костюка НАПН України

Випуск 14

Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка
Інститут психології ім. Г.С. Костюка НАПН України

Проблеми сучасної психології

**Збірник наунових праць
Кам'янець-Подільського
національного університету
імені Івана Огієнка,
Інституту психології
ім. Г.С.Костюка НАПН Унраїни**

Випусн 14

Кам'янець-Подільський
"Аксіома"
2011

УДК 378(082):159.9
ББК 74.58+88я43
П 68

Рецензенти:

Л.А.Мойсеєнко – доктор психологічних наук, професор, Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу, м. Івано-Франківськ

Ж.П.Вірна – доктор психологічних наук, професор, декан факультету психології, Волинський державний університет імені Лесі Українки, м.Луцьк

В.О.Моляко – академік НАПН України, доктор психологічних наук, професор (Інститут психології ім. Г.С. Костюка НАПН України)

Редакційна колегія:

Максименко С.Д., дійсний член НАПН України, доктор психологічних наук, професор (відповідальний редактор); ***Балл Г.О.***, член-кореспондент НАПН України, доктор психологічних наук, професор; ***Болтівець С.І.***, доктор психологічних наук, професор; ***Боришевський М.Й.***, член-кореспондент НАПН України, доктор психологічних наук, професор; ***Онуфрієва Л.А.***, кандидат психологічних наук, доцент (відповідальний секретар); ***Чепелєва Н.В.***, член-кореспондент НАПН України, доктор психологічних наук, професор; ***Шинкарюк А.І.***, доктор психологічних наук, професор (заступник відповідального редактора).

Друкується за ухвалою вченої ради
Інституту психології ім. Г.С. Костюка НАПН України
(протокол № 7 від 6 жовтня 2011 р.),
Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка
(протокол № 9 від 28 вересня 2011 р.)

П 68 **Проблеми сучасної психології:** Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г.С. Костюка НАПН України / За ред. С.Д. Максименка, Л.А. Онуфрієвої. – Вип. 14. – Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2011. – 928 с.

У збірнику наукових праць висвітлюються найбільш актуальні проблеми сучасної психології, представлено широкий спектр наукових розробок вітчизняних дослідників. Здійснено аналіз проблем, умов і труднощів психічного розвитку, вікових та індивідуальних особливостей становлення особистості й психології навчання.

Збірник наукових праць адресовано професійним психологам, докторантам і аспірантам, усім тим, хто цікавиться сучасним станом розвитку психологічної науки.

УДК 378(082):159.9
ББК 74.58+88я43

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого
засобу масової інформації серія КВ № 14574-3545Р від 11.11.2008 р.

Збірник внесено до Переліку наукових фахових видань України з психології
(Постанова Президії ВАК України № 1-05/2 від 27 травня 2009 року)

© Автори статей, 2011
© "Аксіома", видання, 2011

13. Спивак В.А. Корпоративная культура / В.А.Спивак. – СПб.: Питер, 2001. – 352 с.
14. Танаев В.М. Практическая психология управления / В.М.Танаев, И.И.Карнаух. – М.: АСТПРЕСС КНИГА, 2003. – 304 с.
15. Технології роботи організаційних психологів: навч. посіб.для студентів ВНЗ та слухачів ін-тів післядиплом. освіти / за наук. ред. Л.М.Карамушки. – К.: Фірма "ІНКОС" , 2005. – 366 с.
16. Холопова Т.И. Протокол и этикет для деловых людей / Т.И.Холопова, Холопова Т.И., Лебедева М.М.Лебедева. – М.: Изд. центр "Анкил", 1994. – 208 с.

The article considers the concept of organizational culture in psychology, grounds the history and reflexive approach to organizational culture forming in establishment of higher education. It's determined that the concept of organizational culture is the most exact for circumstances of establishment of higher education. This concept reflects less dependence from manager person, more stability and consequence, more collegiality and democracy. The history and reflexive approach to organizational culture forming in establishment of higher education includes actualization of students and pedagogues understanding their individual place in time space while studying of their establishment history.

Keywords: organizational culture, the history and reflexive approach, organizational culture forming.

Отримано: 8.08.2011

УДК 159.923

І. М.Євченко

Аспекти самоствердження особистості

У статті розглядаються аспекти самоствердження, робиться наголос на складності зробити життєвий вибір для несформованих особистостей.

Ключові слова: самоствердження, особистість, самоактуалізація, життєвий вибір.

В статье рассматриваются аспекты самоутверждения, делается ударение на сложности сделать жизненный выбор для несформировавшихся личностей.

Ключевые слова: самоутверждение, личность, самоактуализация, жизненный выбор.

Постановка проблеми. Проблема самоствердження особистості в Україні є виключно актуальною і має глибоке соціально-

© І. М.Євченко

педагогічне підґрунтя. Самоствердження поєднує властивості і якості особистості, що визначають готовність до досягнення соціально та особистісно значущих цілей. Особистість, яка спроможна до самоствердження в напрямку самореалізації, саморозвитку, зможе вільно й успішно діяти в різноманітних сферах життєдіяльності, самостійно творчо і нетрадиційно мислити, сміливо розробляти власні стратегії поведінки, здійснювати моральний вибір і нести відповідальність за свої дії й власний розвиток, конструювати власне життя в позитиві, спрямовуючи його до рівня досягнення гарантії успіху.

Мета статті – з'ясувати аспекти самоствердження особистості.

Самоствердженням називається прагнення людини до високої оцінки і самооцінки своєї особистості й викликана цим прагненням поведінка. Р. Альберті й М. Еммонс виділили три основних способи (типи) самоствердження особистості: 1) невпевнена поведінка, для якої характерна орієнтація особистості на конформність, тенденція приховання власної думки і стримування емоційних реакцій, вибір невизначених і невиразних форм мовного спілкування; 2) ассертивна поведінка як уміння "відповідати без заминки", говорити "досить голосно і природним для себе тоном"; 3) агресивний стиль поведінки як уміння "відповідати перш, ніж співбесідник встиг закінчити свою думку", голосно говорити зухвалим тоном, дивитися на інших зверхньо, зневажливо відзиватися про предмет розмови (засуджувати, принижувати), нав'язувати власну думку, бути надмірним у виразі відчуттів.

Разом з цією точкою зору існує думка, що потенційно людина володіє різними стратегіями – невпевненою, конструктивною або домінантною, і лише акцентуація однієї з них може розглядатися як критерій віднесення людини до якого-небудь типу самоствердження – самоподавлення, конструктивного самоствердження або домінування. Демократичне суспільство зацікавлене у використанні всіх здібностей кожної людської особистості, у максимальному розвитку всіх творчих можливостей людини. Це багато в чому залежить від самої людини, від її віри у власні сили, уміння бути вимогливою до себе (критикувати себе і позитивно ставитися до критики з боку оточення), постійного прагнення до самовдосконалення, уміння керувати собою, своїми вчинками.

К. Хорні створила соціокультурну теорію особистості, або теорію оптимізації міжособистісних відносин, указуючи на базисну тривогу через надмірну залежність або емоційну відокремленість від інших людей. Вона вважала основною домінантою вплив навколишнього соціального середовища на формування особисто-

сті. Хорні стверджує, що люди й в умовах конкуренції вимушені "...міцно стояти на власних ногах, стверджуючи себе і, якщо необхідно, уміти прокладати собі дорогу" [7, с. 140]. Людина, перебуваючи в стані постійної боротьби, відчуває стосовно себе вороже ставлення з боку оточення, що викликає в неї почуття базальної тривоги, яка, на її думку, є причиною прагнення до самоствердження. У процесі самоствердження особистість прагне позбавитися від цієї тривоги, досягнути відчуття безпеки, використовуючи різні стратегії оптимізації міжособистісних стосунків: 1) орієнтації на людей; 2) орієнтації від людей; 3) орієнтації проти людей [7, с. 97-99].

Е. Фромм розробив концепцію "соціальної особистості", яка визначалась як більш або менш усвідомлена система ідей, у якій підкреслюється роль соціологічних, політичних, економічних, релігійних і антропологічних чинників у розвитку і формуванні характеру індивіда. Як вважав Фромм, людина, перебуваючи в суспільстві, завжди прагне до самоповаги, самооцінки та самоідентифікації. Зокрема, він стверджував, що людині не можна жити поза самоідентифікацією, вона повинна самоствердуватися, спираючись на думку про неї інших, або ж людина стверджується завдяки оцінці, яку їй дає оточення [6, с. 92]. Понад усе, вважає Фромм, людина боїться бути невизнаною, тобто не мати можливості або здібності самоствердитися. З вище сказаного випливає, що психоаналітики вбачають причину самоствердження особистості всередині самої людини.

Представники біхевіористичного напрямку основним джерелом і регулятором самоствердження особистості вважають зовнішнє середовище.

Гуманістична психологія у центрі своїх досліджень ставить особистість людини в усій її багатогранності і неповторності. Серцевина її має позитивне начало, котре виявляється в прагненні до змін. Ідея трансформації людського "Я" у світі, що змінюється, є провідною і звучить у різних термінах. Гуманістичний підхід у психології не відзначається однорідністю поглядів і розподіляється на два напрями стосовно питання змісту сутності людини та її сутнісних сил: сутність людини "безумовно-позитивна", закладена у вигляді потенціалу, що розкривається за відповідних умов, сутнісна сила – "тенденція до самоактуалізації" – реалізації своїх можливостей (А. Маслоу, К. Роджерс); сутність людини "умовно-позитивна", вона не закладена від природи – людина набуває її в результаті самоствердження, причому позитивна актуалізація не гарантована, а є результатом власного вільного і відповідального

вибору, сутнісна сила людини виявляється в її здатності здійснювати вибір (Д. Б'юджентал, Р. Мей, В. Франкл). Перший напрям – особистісно центрований, другий – екзистенціальний напрям сучасної гуманістичної психології. Між ними є суттєві розходження, але немає непереборних суперечностей. Обидва напрями розвиваються, перебувають у постійному діалозі та впливають на розвиток гуманістичної психології в цілому.

Варто зазначити, що процес особистісного самоствердження в юнацькому віці через невеликий життєвий досвід, суперечності між потребою пізнати себе і недостатнім умінням правильно аналізувати особистісні вияви, необ'єктивні знання про себе, потребує подальших розробок. У цей життєвий період молодь вимагає особливої поваги, визнання духовної цінності їх внутрішнього світу. При цьому слід виявляти терпимість до недоліків, надавати можливість реалізувати себе в діяльності та спілкуванні; створювати для особистості ситуацію успіху, схвалення, підтримки, доброзичливості. Якщо це не відбудеться, то процес самоствердження буде залишений сам на себе, а результати його стануть непередбачуваними.

У контексті даної проблеми, на увагу заслуговують погляди на розвиток особистості Г. С. Костюка, який стверджував, що "дитина розвивається як особистість, вростаючи у суспільне середовище, у культуру суспільства, у систему суспільних відносин ..." [2, с. 111]. Соціальні чинники діють на психічний розвиток особистості через її власну діяльність, завдяки чому вона засвоює соціальний досвід, забезпечується перехід зовнішніх – інтеріндивідуальних – відносин у внутрішні, інтраіндивідуальні, властивості особистості. Основним рушієм тут постають внутрішні суперечності, які зумовлюються ставленням особистості до навколишнього середовища, її успіхи та невдачі, порушення рівноваги між індивідом і суспільством [2, с. 123].

Поки ми існуємо, то повинні творчо самоздійснюватися, постійно розв'язувати проблемні ситуації, долати перешкоди, які виникають, робити певні вибори. На думку Сартра, трансцендентальною умовою буттєвості, світу, людської дійсності є свобода. Неможливо уникнути свободи вибору свого світу і відповідальності за свій світ.

Для В. А. Роменця значущим є поняття свободи, свободи волі, що криється у виборі як самоствердженні, що високо підносить душу, надає їй внутрішнього вдоволення, усвідомлення своєї гідності. [4, с. 376]. Автор переконаний, що самоствердження особистості здійснюється через діяльність у формі вчинку. На думку вченого, поняття "вчинок" сутнісно виростає на перетині таких

"суб'єктивних" категорій, як "свобода", "творчість", "саморозвиток", "самовдосконалення", "самоствердження" тощо і є духовним розвитком індивіда. Повноцінний вчинок – це подолання і перехід у новий буттєвий простір, переконання людини в тому, що вона чогось варта, що вона є цінністю. Не кожна людина здатна на вчинок. Одні не можуть наважитися на вибір, не відчувають повною мірою бажання, яке на думку Р. Мея [3], необхідно поєднати з дією, щоб зробити вибір, а далі – вчинок. Ф. Е. Василюк зазначає, що людина неминуче потрапляє на життєві роздоріжжя, де повинна робити вибір. За відхилення від вибору або невміння вибирати їй доводиться розраховуватися маленькими або великими незручностями, власними стражданнями чи стражданнями інших людей, втратою смислу життя і безліччю невротичних потреб [1]. Одне з завдань психологів – активізувати здатність людини брати на себе відповідальність, відчувати внутрішню свободу, керувати своїм життям, робити, відповідно до життєвих обставин, вибори. Адже життєвий вибір визначає напрямок саморозвитку особистості, шляхи її самоствердження.

Прагнучи до самоствердження, кожна людина робить це по-своєму. Одні раціонально приймають рішення, продумують і розраховують кроки, інші – покладаються на зовнішні обставини, не можуть прийняти чіткого плану дій. Для них вибір вчинку, який вплине на майбутнє, несе в собі тривогу (страх невідомого). Як зазначає Т. М. Титаренко, вибір завжди є стрибком з однієї сфери життєдіяльності до іншої, "вибухом" повсякденності, перетворенням і себе, і свого світу [5, с. 327]. Конкретним психологічним механізмом самоствердження людини в ситуації є мотивація. *"Призначення мотивації, – зазначає В.А. Роменець, – перебороти конфліктність ситуації й прийняти рішення діяти певним чином"* [4]. Іншими словами, прийняти рішення (визначитися), яким чином самоствердуватися, тобто, яку вчинкову дію здійснити. Вчинкова дія не є одномоментним і одноякісним актом, але передбачає, принаймні, два етапи: підготовчий (психологічне моделювання акції вчинку та її наслідків) та власне вчинок. Людина планує не "вчинок" як такий, а конкретне перетворення, досягнення конкретної мети, задоволення потреби тощо. Адже кожна людина є творцем власної історії, тобто кожна людина самостворюється. Головне завдання психологів і педагогів – допомогти людині зробити свій життєвий вибір. Проблема життєвого вибору найтісніше пов'язана з проблемою психічного детермінізму, який не є лінійним. Життєвий вибір є складною діяльністю, яка передбачає наявність певного рівня відповідальності і свободи. Готовність до вибору передбачає

не загальмоване, не викривлене психологічними захистами бажання. Критерії вибору не можна визначити раз і назавжди, їх доводиться кожного разу створювати, виробляти самостійно, що зовсім не легко і часто аж ніяк не приємно. Коли говорити про альтернативи життєвого вибору, слід зазначити, що їх не завжди лише дві, серед яких одна істинна, а інша – помилкова. Сучасна наука бачить не два, а чотири варіанти вибору, а саме: "істинне", "хибне", "невизначене" (тобто таке, яке поки що не випадає перевірити) та "безсенсове", "безглузде" (те, що в принципі не можна перевірити), то залишається тільки уявляти скільки варіантів постає перед людиною.

Існують гіпотези, згідно з якими еволюція відбувається не лише за жорстким вибором за схемою "або-або", але й доповнюється схемою "і-і". Там, де відбір вимагав іти за першою схемою, вдосконалюючи пристосування до навколишнього середовища, виникала якась тварина, а людина виникала тоді, коли було обрано і перше, і друге. Адже конструктивний життєвий вибір є розвитком особистості, її зростанням. Але далеко не в кожного проявлена потреба змінюватися, розвиватися, самоствердуватися. Це й впливає на спроможність чи неспроможність до справжнього, відповідального життєвого вибору. Кожний ставить перед собою різну життєву мету: одним достатньо задовольнити вітальні потреби, інші прагнуть до повної самоактуалізації своєї особистості. На думку К. О. Абульханової, мета виражає потребу, втілює залежність від відсутності в теперішньому того, що могло б цю потребу задовольнити, та прагнення до цього разом з готовністю подолання [5, с. 331-332].

Під впливом актуальних потреб та життєвого досвіду виникає або не виникає потреба в самоствердженні, русі вперед. Далі потреби стають опосередкованими, усвідомленими, виникає розуміння власних обмежень та зовнішніх перешкод на шляху до самоствердження і особистість робить вибір, приймає рішення, яким чином буде далі розвиватися. Від цього рішення залежить подальший життєвий вибір особистості. Досить часто на прийняття рішення впливає небезпека й надалі залишатися інфантильно-несамостійним. Краще, коли причиною "пробудження" бажання стати господарем, є суто внутрішні причини, коли досягнення життєвої компетентності починає тлумачитися як шлях до себе, до своєї справжньої природи. Людина більше не хоче й не може жити й ховатися від життя, жити й залишатись у цьому житті некомпетентною. Які б причини не вплинули на вибір особистості, головною залишається внутрішня готовність до змін, особистісні

ресурси, що складаються зі ступеня дисгармонійності життєвого світу, досвіду подолання складних життєвих ситуацій, віку людини, стану її здоров'я та багатьох інших факторів. Перш за все має бути внутрішня готовність формувати у собі здатність бути у вирі життя в усіх його проявах.

"Якщо не дозволити змінам відбутися, це може призвести до ковзання по нагромадженому досвіду, а не до його використання" [8, с. 306]. Головне – відчути у собі стійке бажання до глибинних внутрішніх трансформацій, зважитися на цей непростий шлях, зробити перший крок, побачити його реальні наслідки. Особистісна активність впливає на побудову всього життя, світу, долі людини, робить її по-справжньому вільною і щасливою. У кожної особистості безліч можливостей до самоактуалізації, хоча вони й обмежені нормативністю, соціальними очікуваннями, саморегулятивними механізмами. Чим більше таких можливостей, зазначає Т. М. Титаренко, тим менш розвиненою є особистість, менш усталеною її ціннісна ієрархія, супідрядність мотивів. Той, хто може все врахувати й прийняти правильне рішення, врешті-решт стає вільною людиною. Той, у кого це не вийшло, відчуває себе жертвою.

Як не дивно, між кризовою життєвою ситуацією і ситуацією значущого життєвого вибору феноменологічно багато спільного.

– Адже після переживання кризи й після здійсненим вибору змінюється траєкторія життя, виникають нові цілі, смисли. Життєвий світ чи то косметично оновлюється, чи докорінно реставрується.

– І криза, і складний вибір певним чином структурують час життя, стаючи віхами життєвого шляху. Людина після кризи і вибору по-новому бачить себе, свій вік, міру своєї самореалізованості.

– І криза, і вибір змінюють і простір життєвого світу людини, вирішально впливаючи на значущі взаємини, найближче оточення. Хтось назавжди втрачає статус близької людини, хтось раптом наближується, стає майже родичем.

Цілеспрямована поведінка особистості є результатом накопичення непростого життєвого досвіду, досвіду прийняття життєво важливих рішень, у молодої людини такого досвіду ще небагато, а у маленької дитини практично немає зовсім. Саме тому в недосвідченої дитини немає власних життєвих цілей.

Її життєдіяльність регулюють лише нагальні потреби. Причому, якщо досвіду обмаль, то й розуміння того, які саме потреби насправді є нагальними, також обмаль. Але й дитина прагне до самоствердження, хоча б у найпростішому. Саме від прийняття дитини дорослими, залежить те, наскільки вона виросте самодостатньою

особистістю, здатною самостійно робити свої життєві вибори, впливати на плин власного життя, змінюватися в його процесі, готовою внутрішньо до самоствердження й самоактуалізації себе в житті. Є люди, які з дитинства внутрішньо налаштовані на цю складну діяльність, а є такі, для кого цей процес надто складний. Для останніх, напевно, краще вже внутрішня неузгодженість, хронічні конфлікти, аніж необхідність щось дуже важливе у своєму житті змінювати, від чогось відмовлятися. Така поведінка більш характерна для тих, чия поведінка в дитинстві регулювалася, за усталеними правилами, звичаями, де потреба в здійсненні самостійного життєвого вибору була мінімальною. Своєрідність особистості проявляється в тому, як вона побачить свій життєвий світ після успіху або невдачі, які форми активності вона обере (на які життєві вибори буде здатна), від яких "тем" відмовиться, зрозумівши, що вони опинилися в зоні недосяжності.

Роблячи життєвий вибір сьогодні, в теперішньому часі, людина обирає водночас своє минуле і майбутнє, їхній інтерпретативний контекст. Потреба у самоствердженні передбачає незадоволеність своєю сьогоднішньою світобудовою, способом життя, його продуктивністю. Вибір насувається, коли нестерпною стає невіра в себе, у власні можливості, які чомусь не реалізуються.

Можна виокремити такі етапи самоствердження: сьогодення перестає людину влаштовувати, вона розпочинає вибір себе (самообирання, самовизначення), актуалізуючи нове "Я-ідеальне". З'являється прагнення до ідеалу, яке стає підґрунтям стійкого бажання самостверджуватися, є стартом цієї складної, відповідальної діяльності. Витоком чергового життєвого задуму стає мрія про краще "Я", яскравий, але не дуже чіткий і стійкий образ нового, іншого майбутнього. Другий етап характеризується плинним співвіднесенням "Я-ідеального" та "Я-реального". Мінлива мрія трансформується в надію як здатність цей мінливий образ утримувати тривалий час, створювати стійку настанову активно прагнути, досягати цього майбутнього. На третьому етапі визначаються конкретні умови завершення процесу вибору та досягнення результату: кардинальної трансформації "Я-реального", виникнення оновленої світобудови та появи перших абрисів нового "Я-ідеального". Відкоригований життєвий задум набуває тієї визначеності, яка необхідна для розгортання нового етапу життєздійснення.

Коли надія максимально деталізується, уточнюється, наповнюється більш наближеним до реальності змістом, виникає програма реалізації процесу самоствердження.

Деякі елементи життєвого задуму важко усвідомлюються й вербалізовуються, і тому модель нового життєвого світу будується інколи дуже поступово й повільно. Хоча є й такі особистості, які відразу починають діяти. Вони свою модель максимально операціоналізовують, тобто бачать конкретні способи досягнення мети раніше, ніж зміст бажаного результату.

Ускладнень у процесі вибору може бути багато. Дехто квапиться втілити "недозрілий" задум, який спочатку треба обдумати, в який на стадії сподівань бажано глибоко повірити. А дехто призупиняється ще на самому початку – на мріях, відкидаючи навіть слабку надію на втілення їх у життя, на власну можливість досягнення результату. Залишаються слабкі сподівання хіба що на щасливий випадок, чудо, посмішку долі...

Дехто боїться новизни того життя, яке може розпочатися після здійснення вибору, відкладаючи це важливе життєве рішення на тривалий час. Дехто, можливо, ще більше боїться власної неспроможності пристосуватися до нового життя. Ускладнюючи собі старт для вибору, людина все більше й більше накопичує незадоволення світом, оточенням, собою.

Іншою помилкою є таке яскраве переживання бажаного майбутнього, яке заважає людині, роблячи вибір, подумати про власне сьогодення, про свою життєву реальність, про обмежувальні обставини. І тоді вибір до самоствердження ніби й зроблено, але життя змінюється зовсім не в той бік, і не так, як очікувалося.

Інколи людина будує внутрішньо суперечливу модель бажаного майбутнього, і шляхи досягнення мети, способи дій "взаємознищуються".

Дехто знає, чого хоче, знає, на що реально здатний, але не знає, що робити, як саме рухатися вперед.

На полегшення прийняття та втілення рішення щодо самоствердження особистості безпосередньо впливає стан самоорганізації особистості, що має потенціально нескінченне число ступенів свободи; наявність несуперечливого інтерпретативного комплексу, наративного модусу саморозуміння та побудови власного життя як транслятора набутого індивідуального досвіду, який багато в чому відтворює досвід спільноти; спрямованість на пошук ідеальної траєкторії життєвого шляху, траєкторії особистісної еволюції за допомогою вдосконалювання засобів сприймання й переробки інформації, оптимізації самопізнання, насичення його творчими механізмами.

Коли сьогодення перестає влаштовувати, людина переживає розчарування, неприйняття свого життєвого світу й самої себе, це

стає стартом до актуалізації нового "Я-ідеального". Починається співвіднесення "Я-ідеального" та "Я-реального". Образ бажаного, що постає, забезпечує процес пошуку та аналізу шляхів самоствердження. Далі відбувається синтез віднайдених стратегій досягнення мети, що сприяє появі перших обрисів нового "Я-ідеального". Відкоригований життєвий задум набуває визначеності, необхідної для розгортання нового витка життєздійснення.

Висновок. Отже, самоствердження можна визначити як інтегративну єдність властивостей і якостей особистості, що визначають готовність до досягнення соціально та особистісно значущих цілей. Кожний етап життя людини важливий, але найважливішими для формування вміння обирати, діяти, брати на себе відповідальність за прийняті стратегічні рішення, є дитинство, підлітковий та юнацький вік. Тому постає завдання формувати самоорганізовану особистість, здатну до самовизначення, самотворення, самоствердження, та врешті, до самоактуалізації. Лише такі люди зможуть вивести нашу країну на новий виток розвитку, відкриють перспективні шляхи її творення та процвітання.

Список використаних джерел

1. Василюк Ф. Е. Психология переживания. Анализ преодоления кризисных ситуаций /Ф.Е.Василюк. – М.: МГУ, 1984. – 200 с.
2. Костюк. Г. С. Избранные психологические труды / Григорий Силович Костюк. – М. : Педагогика, 1988. – 304 с.
3. Мей Р. Любовь и воля / Р.Мей. – М.: МГУ, 1997. – 287 с.
4. Роменец В. А. Жизнь и смерть в научном и религиозном истолковании. – К., 1989. – 376 с.
5. Титаренко Т. М. Життєвий світ особистості: у межах і за межами будденості. – К.: Либідь, 2003. – 376 с.
6. Фромм Э. Анатомия человеческой деструктивности / Э. Фромм : пер. П. С. Гуревич. – М. : Республика, 1999. – 670 с.
7. Хорни К. Невротическая личность нашего времени : Самоанализ / К. Хорни;: пер. с англ. – М. : Прогрес-Универс, 1993. – 480 с.
8. Шихи Г. Возрастные кризисы. Ступени личностного роста / Г.Шихи. – СПб.: Питер, 1999. – 465 с.

The aspects of self-affirmation are examined in the article, emphasized complication to do a vital choice for the unformed personalities.

Keywords: self-affirmation, personality, actualization, vital choice.

Отримано: 14.07.2011

Зміст

С.Д. Максименко
Розвиток особистості – розгортання чи новоутворення? 3
О.С.Аврамчук
Використання ТАТ для діагностики захисних механізмів у клінічній практиці 12
Беата Барчі
Особливості мотивації безробітних 23
Н.П. Берегова
Теоретичний аналіз проблеми впливу особистісних характеристик студентів–психологів на розвиток професійної придатності 40
О.Б.Бєлова
Аналіз методик дослідження агресії у молодших школярів з нормальним та порушеним мовленнєвим розвитком 49
І.В. Ващенко, Л.В. Кондрацька
Вплив сімейних конфліктів на формування феномена "Емоційне вигорання" у підлітків 61
О.Я.Воєводіна
Особливості смислової сфери студентської молоді 74
О.В. Волкова
Психологічні особливості жінок різного віку із загрозою невиношування вагітності 83
Н.І. Волошко
Дослідження оціночно–почуттєвого компонента психологічної культури здорового способу життя учнів ЗОНЗ 93
О.В.Гаврилов
Формування поняття про розумову відсталість у психолого–педагогічних дослідженнях 104
Т.С.Горяча
Психокорекційна програма та основні методи психокорекції для осіб із остеохондрозом хребта 114
Н.Є.Гоцуляк, О.П.Мащенко
Сутність поняття "стратегія учіння" у структурі навчання іноземній мові та його психологічна характеристика 125
В.О. Гринько
Емпіричне дослідження складових професійної мобільності викладача вищої школи 134
В.Т.Грубляк, В.В.Грубляк
Психологічні особливості самотності в похилому віці 144

Уршуля Груца-Мьонсік
Взаємозв'язок шкільного та родинного виховання у системі моральної освіти молоді 155

Г.В.Гуменюк
Аналіз властивостей пам'яті та їх специфіки: системний підхід 176

С.С.Гусаківська
Аксіологічні засади професійного становлення майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів 185

Н.М.Дембицька
Особливості суб'єкт–об'єктних орієнтацій студентської молоді у відносинах власності 195

Л.В.Дзюбко
Особливості структури навчальної мотивації у підлітків з різним рівнем навчальних досягнень 205

Н.М. Дідик
Ведення щоденників самоаналізу як форма роботи з розвитку професійно значущих характеристик особистісної зрілості майбутніх психологів 222

М.Л. Дідух
Змістовно-структурна організація етнічного несвідомого 236

А.С. Доброскок
Індивідуальна професійна практика як фактор розвитку професіоналізму майбутнього менеджера 246

Ю.В. Довгопол
Психологічні особливості виходу зі стану когнітивного дисонансу 255

М.Т.Дригус
Проблема становления личности в творческом наследии П. Г. Редкина 265

Т.В.Дуткевич
Рефлексивно-історичний підхід у формуванні організаційної культури вищого навчального закладу 273

І. М.Євченко
Аспекти самоствердження особистості 282

М.В. Зубаль, С.С. Зубаль
Соціальна психологія міжгрупових відносин 292

І.К. Зубіашвілі
Ставлення до грошей як важливий фактор соціалізації 301

С.М.Каліщук
Усвідомлення майбутніми психологами приналежності до професійної реальності 311

Л.М.Карамушка, Д.І.Куриця
Потреба персоналу держадміністрацій в антистресових програмах: рівень вираженості та взаємозв'язок з особистісними характеристиками персоналу 320
Є.В.Карпенко
Феномен самоактуалізації в екзистенційно-гуманістичній психологічній традиції 334
Т.М.Кирпенко
Вплив механізмів психологічного захисту на міжособистісну взаємодію підлітків 343
І.В.Коваль
Спільна діяльність під час вивчення іноземної мови: психологічний аспект 352
С.В. Кононенко
Психологічний аналіз професійної діяльності фахівців юридичного профілю 361
Л.Д. Коняєва, Н.А. Романько
Особливості розвитку пізнавальної сфери дітей молодшого шкільного віку 370
В.В. Корнієнко
Про ефективність засобів соціально-психологічної реабілітації підлітків з патологією опорно-рухового апарату з орієнтацією на гармонізацію "образу-Я" 381
І.О.Корнієнко
Факторний аналіз методик діагностики особистісних детермінант копінг-поведінки особистості 393
С.Л.Коробко
Особливості самопізнання молодших школярів з підвищеним розумовим потенціалом 405
Я.М. Куценко
Емоційний інтелект: проблеми діагностики 417
В.М. Лабунець
Психолого-педагогічні основи підготовки майбутніх учителів музики у процесі неперервної освіти 427
Л.М.Литвинчук
Музичний ритм як основа природного фундаменту біоритму людського організму 436
А.І.Лучинкіна
Психологічні аспекти віртуальної соціалізації 445
К.О.Малишева
Гетерогенність функцій префронтальної кори: нейроанатомічний підхід 455

Наукове видання

Проблеми сучасної психології

Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г.С. Костюка НАПН України

Випуск 14

Редактор *Н.Г. Пянковська*
Комп'ютерна верстка *В.О. Фаріон*

Підписано до друку 1.11.2011 р. Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Гарнітура SchoolBookC. Друк офсетний.
Ум.друк.арк.49,92. Обл. вид. арк. 48,23.
Тираж 300 пр. Зам. № 414.

Видавництво "Аксіома"
(свідоцтво ДК №1808 від 26.05.2004 р.)
м. Кам'янець Подільський, а/с 8, 32300
Тел./факс: (03849) 3-90-06

Надруковано в друкарні ПП "Аксіома"
пров. Північний, 5, м. Кам'янець-Подільський, 32300